

Filharmonia Kammerkoor esineb Aix-en-

IA REMMEL
ajakirja Muusika
peatoimetaja

Suvel toimub maailmas loendamatu arvul muusikafestivale, kuid vaid vähesed neist on need «suured», mis kõrguvad üle teiste ja on tulevikutrendide teenäitajaks.

Selline on Lõuna-Prantsusmaal peetav Aix-en-Provence'i festivali kõrvuti Bayreuthi Wagneri festivali ja Salzburgi muusikafestivaliga. Esinemiskutse sinna on kõige uskumatu unistuste täitumine. Eesti Filharmonia Kammerkoor on sellise kutse saanud aga juba neljal korral.

Otsingulise meelega Aix-en-Provence'i festival

Iidne Aix-en-Provence'i linn on mähkunud kuumalainesse, palvus küünib päeval 40 kraadini. Linn on täidetud festivali silmatorkava sümboolikaga – puna-sinised pulgakujundid valgel taustal. Neid on suurte plakatitena seintel ning linnatuure tegevatel minibussidel. Hiiglaslike plataanide all tänavakohvikutes on jahedam, seal joob linnarahvas klaasikast *rosé'd* (*rosé* on just Lõuna-Prantsusmaa spetsialiteet), Coca Zerot, tõmbab hinge, suhtleb ja töötab.

Küsin Eesti Filharmonia Kammerkoori tegevjuhilt Esper Linnamäelt, kuidas koor festivalile kutsuti. «Meie ajalugu Aix-en-Provence'i festivalil läheb tagasi aastasse 2011, kui koor osales Verdi «Traviata» ja Mozarti «Tituse halastuse» produktsioonides. Koostöö tekkimisel oli oma osa dirigent Marc Minkowski soovitusel, mis meile sinna aitas uksi avada. Esi-

mest produktsioonides õnnestus kõik kenasti teostada ja nii kutsuti koor kahe aasta pärast tagasi. Siis tuli pikem paus – sõltub etendustest, kuhu koori kvaliteet ja vokaaltämbri sobib, sest tegu on ju ooperifestivaliga. Ootasime oma aega ja õiget kunstilist kooslust ja see tuli 2021. aastal Kaija Saariaho spetsiaalselt festivalile loodud uudisoooperiga «Innocence».

Kindlasti kerkib küsimus, miks osaleb ooperiproduktsioonides just tippasemel kammerkoor – miks ei ole sinna valitud näiteks mõne teatri ooperikoori? Esper Linnamägi selgitab: «Aixi festival on tuntud oma otsingulise meele poolest ooperižanris. Siin tulevad esiettekandele uudisteosed, see on eksperimentaalne festival, kus soovitakse lavastada erinevate muusikaliste juhtide ja lavastajatega selles žanris uut ja tänasesse päeva sobivat. Ka ooperikoori kasutatakse siin mittetraditsiooniliste standardite järgi. Muusikajuhid oma kõlaot-singutes näevad, et just sellise kõlaga ansambel sobib konkreet-sesse ooperisse tege-ma koorirolli ja vastavalt sellele teevad ka valiku.»

Aix-en-Provence'i festivali juhtkoordinaator Béatrice de Laage on selle muusikaüritusega seotud juba aastast 1997. Ta on näinud erinevaid direktoreid festivali arendamas ja toob uhkusega välja, et omal ajal andis festivalile palju ideid kuulnud Prantsuse helilooja Pierre Boulez. Boulezi mõte oli luua siia ka noorte akadeemia, mis on festivalile toonud juurde palju noort energiat.

Kui küsin, mis teeb tema arvates selle festivali eriliseks. Ütleb ta: «Meie festival on nagu Hermès, nagu kõrget klassi käsitöö. Kõik on *fait-main*, mitte massitoodang. Iga üksikule artistile ja lavakujunduse detailile loome spetsiaalselt mõõdu ja vajaduse järgi, vastavalt konkreetsele projektile. Ma arvan ka, et oleme pigem natuke konservatiivsed. Me jälgime maailmas toimuvat, aga ei lähe liiga kiiresti iga suundumusega kaasa.» Béatrice de Laage räägib väga soojalt ja isiklikult ka Eesti Filharmonia Kammerkooriga: «Üks minu selle festivali suur elamus oli teie koori soolokontsert Silvacane'i klooris! Just midagi sellist, mida väga

vajasin.» Béatrice de Laage mainib ka, et lavastaja Simon McBurney on kooriga olnud väga rahul: lauljad on mõistvad, paindlikud ja tulevad kaasa ka ebatraditsiooniliste nõudmistega.

Üks Simon lavastamas, teine Simon dirigeerimas

Eelmine produktsioon, milles Eesti Filharmonia Kammerkoor kaasa tegi, oli Soome tippelilooja, nüüdseks juba lahkunud Kaija Saariaho ooperi «Innocence» maailmaesiettekand, seekordne on Alban Bergi ooper «Wozzeck», dirigendipuldis ei keegi muu kui Sir Simon Rattle. Laval on väga head lauljad, nimekaim neist Christian Gerhaher nimirollis, ooperiorkestriks samuti tippkollektiiv – Rattle'i enda Londoni sümfooniaorkester.

Lavastajaks on teine britt Simon McBurney, maailmanimega teatri- ja filminäitleja. McBurney loomenimekirjas on osatäitmised selles tuntud filmides nagu «The Theory of Everything», «Tinker Tailor Soldier Spy», «Eisenstein», «Jane Eyre» jpt. Ooperit lavastama suunas teda aga just Aix-en-Provence'i festivali praegune direktor Pierre Audi.

Uus-Viini koolkonna dodekafooniku Alban Bergi ooper «Wozzeck» on ekspressionismi ere väljendus muusikas. Nii nagu see väikese inimese Wozzecki traagikat kujutav ooper oli loodud ajal, mil Euroopat raputas Esimene maailmasõda, kõlab ta väga tänapäevaseks ka nüüd, mil taas elame sõjahirmu naabruses. Loo lavastus on väljapeetult hallides-mustades

Grupitseen Alban Bergi ooperist «Wozzeck» Vasakul dirigent Sir Simon Rattle proovis.

FOTO: MO

75. Aix-en-Provence'i festival 4.–24. juulini 2023 Prantsusmaal

- Kunstiline juht Pierre Audi.
- Eesti Filharmonia Kammerkoor Alban Bergi ooperis «Wozzeck». Dirigent Sir Simon Rattle, dirigendi assistent Levi Hammer, lavastaja Simon McBurney, kostüümikunstnik Christina Cunningham, valgustus Paul Anderson, video Will Duke, dramaturg Gerard McBurney jt.
- Osades Christian Gerhaher (Wozzeck), Malin Byström (Marie), Thomas Blondelle (trummimajor), Brindley Sherratt (doktor), Peter Hoare (Hauptmann) jt.
- Ooperi orkester: Londoni sümfooniaorkester.

toonides nagu rõõmutu argipäev, mida vahel rebestab jõuline punane. See on tulepunane värv ja verepunane värv, kui Wozzeck ooperi lõpus löikab kõri läbi oma naisel ja poja emal Mariel, kes on teda petnud teisega.

Eesti Filharmonia Kammerkoor osaleb ooperi suurtes grupitseenides. Need on loo sõlmpunk-

tid, stseenid kõrtsis, kus sõjast vae-vatud Berliinis justkui virvarrina keerlevad kogu toonase maailma kihid: töölisel, libud, muusikud, invaliidid.

Koori liikmed on pandud aktiivselt näitlema, tulemuseks on efektsed, peaaegu koreograafilised stseenid. See on lavastaja Simon McBurney idee, et anda lavas-

tusele juurde rohkem liikuvust ja dünaamikat.

Sellest kirjutab väga tabavalt Financial Timesi kriitik Shirley Apthorp: «Koori on täiendatud tantsijatega, aga neid on võimatu üksikest eristada; kogu etendus on omamoodi tants, voolav jäsemete sasipundar massistseenides, lavapildid sulavad ühest teise min-

Kümme väikest sõdurpoissi surevad kaljusaarel

TUULI PÕHIKAS
ajakirjanik

ARVUSTUS

Kellerteatri «Ja ei jäänud teda ka»

Tõlkija, lavastaja, helikujundaja Vahur Keller

Osades Liis Haab, Ago Anderson, Meelis Kubo, Rauno Kaibainen, Toomas Täht, Riho Rosberg, Andres Roosileht, Tõnu Oja, Ülle Kaljuste, Hans Kristian Öis, Liia Kanemägi
Esiendus 8. juulil 2023 Viinistul

On vähe tänamatumaid töid, kui lavastajal, kes võtab kätte ning otsustab suured kingad täita, nagu seda teinud Vahur Keller Agatha Christie «Ja ei jäänud teda ka» puhul. «Ja ei jäänud teda ka» on justkui kindla pea-

le minek. Lugu on kõigile tuttav, ette antud struktuur sedavõrd tugev ning kindlatel jalgadel, et igasugune püüd ja väärveendumus, justkui oleks loo juures midagi «parandada», vaid määraks lisaks Agatha Christie meistriteosele ka lavastaja maine.

See teadmine peaaegu sunnib töötama puhtalt selle nimel, et Christie lavastusest kuuldes hauas külge ei pööraks. Aga kuidas jutustada lugu nii, et krimi-kuningannale au teha, ent seejuures säilitada nii teatrile ja lavastajale omane keel kui ka pak-kuda lavastusele juurde midagi, mis poleks piinlik, rabe või kentsakas?

Kaheksa võõrast kutsutakse üksikule ja mandrist ära lõigatud saarele, kus neid ootab ees kaks teenijat ja enamiku jaoks eeldus, et millalgi saabub saarele ka keegi härra Owens, et oma külalised vastu võtta. Muidugi selgub üsna kiiresti, et kümme võõrast, kes nüüd eraldatud kaljusaarel lõksus on, pole seal sugugi põh-

justeta ning kutsuja poolt on tehtud erakordselt kureeritud valik.

Kui õhtusöögi ajal hakkavad helikandjalt järjepanu kõlama süüdistused, üks rängem kui teine, peavad kümme võõrast kiiresti leppima arusaamaga, et mitte kõik neist ei näe järgmist hommi-kut ning oleks ime, kui ükski neist saarelt keha külge jääduna peaga, kirve-ta selgroos või kuulihavata otsmikus lahkuda võiks. Kuid kes jääb ja kes ei jää? Ja kes selle üle arvet peab? On see kutsuja või keegi tundmatu, kes end kiviklibusele saarele peitnud on? Kuidas anonüümseks jääv kutsuja seda kõike teab? Ning mis veelgi olulisem: kuidas elada nii kaua, et järgmist hommikut näha?

Agatha Christie «Ja ei jäänud teda ka» on põhimõtteliselt tü-

vitekst, mille põhimotiivi ümber on hiljem kirjutatud nii filme kui seriaale, raamatutest rääkimata, ent vaid originaal on sedavõrd ideaalilähedane ning autentne, et ei teki küsimustki, kui palju kordi peab veel sama kümnet meest (ja naist) maha lööma. Vastus on, et kuni seda tehakse samavõrd stiilselt, kui seda teeb Kellerteater, siis veel üsna mitu.

Mõnes mõttes on teose valik paradok-saalne ja seetõttu ka lavastusele mõnevõrra saatuslik. Sest ehkki lugu ise ning loo fookuses olevad arhetüübid on sedavõrd tuttavatele motiividele üles ehitatud, on «Ja ei jäänud teda ka» märksa tugevam etendus, kui vaataja täit lugu ei tea ning varasemas elus raamatuga tuttav ei ole, sest seda pinevam ja mõistatuslikum

Lavastuses vindus hirm kauem kui romaanis ja jõudis haripunkti alles teise vaatuse esimeses kolmandikus.

Kui suuremalt jaolt keskenduvad krimilood kurjategijale ning kuritööle endale, küsimus, kes on järgmine.

on lugu. Seega, mida vähem sa tead, seda nauditavam on vaadata piina ning läbi elada laval lah-ti rulluvat kannatust, kuid üht-lasi, mida rohkem sa tead, seda rikkalikum on taustsüsteem loo taga.

Raamatu ning selle järgi kirjutatud lavastuse teeb aga eriliseks just see, et loo keskmes

pole mõrv või mõistatuse la-hendus, vaid hirm paratamatuse ning saabuva surma ees. Kui suuremalt jaolt keskenduvad krimilood kurjategijale ning kuritööle endale, siis «Ja ei jäänud teda ka» fookuses on küsimus, kes on järgmine. Eriti kui saab selgeks, et saatuse eest põgenemist ei ole.

-Provence'i festivalil

ANNIKA RITTERSHAUS / FESTIVAL AIX-EN-PROVENCE 2023

gi müstilise sujuvusega. Ei raisata ühtki sekundit ega žesti ning lugu liigub kellavärgina vääramatult läbi karmi vaesuse, sotsiaalse julmuse ja juhusliku sadismi, mis sunnivad Wozzecki esmalt mõrvale ja seejärel enesetapule.»

McBurney kasutab huvitavat ka pöördlava, kus tegelased liiguvad justkui eri aegades, vahel tagasi minnes, lähenedes, kaugenedes, põgenedes. Etenduses kasutatakse ka praegusel ajal väga populaarset live-filmimist, mille kaadrid projitseeritakse sealsamas taustal asuvale ekraanile. Üks kujundeid lavastuses on üks ja sellega seoses oli üks episood, millele töötamine mulle väga meelde jäi. See oli moment, mil naispeategelane Marie murdub, otsustab teda võrgutava trummimajoriga kaasa minna ja Wozzeckile truudust murda. Mees võtab tal käest kinni ja

nemuses, kus valitseb mingi sarnane tempo ja dünaamika. Andekad teatrilavastajad näevad asju kuidagi teistmoodi, mis toob värskest ja uuenduslikkust vahel liiga ühes suunas vaatavate ooperilavastajate mõtteviisi kõrvale.

Sir Simon Rattle juhatab etendust kindla käega, vallates kogu seda poliifoonilis-dodekafoonilist helikudet, kus väga tähtsal kohal on rütm.

Lavastusprotsessi meistriklass

Eesti Filharmoonia Kammerkoori sopran Annika Lõhmus räägib lähemalt, kuidas nägi välja tööprotsess «Wozzeckiga» seestpoolt, kuidas «kuulsad Simonid» produktiooniga töötasid. «Kuigi tegijad on suured staarid, oli kogu õhk-kond väga sõbralik, kõigisse suhtuti kui võrdsetesse. Ei Sir Simon Rattle ega Simon McBurney pidanud ennast kellekski kõrgemaks, pigem vastupidi – iga kooriliiget, kes koridori peal vastu tuli, tervitati, ja küsiti, kuidas sul läheb. McBurney oli algusest peale teada, et ta töötab aeglaselt ja vajab pikka prooviperioodi. Proovides pidi koor kogu aeg kohal olema, sest lavastaja polnud päris kindel, kus ja kui palju ta meid kasutada tahab.

Esimeses lavastusproovis tegi ta nii, et pani meid kõiki koos solistide, näitlejate ja tehnilise tiimi olulisemate liikmetega ringi seisma ja lasi kõigil oma nimed öelda. Mõtlesin veel, et ega tal need ju meelde jää, aga hiljem selgus, et ma eksisin. Selline asi aitab väga palju kaasa, et barjäär kaoks ja kõik hakkaksid end hästi tundma. Ta tegi meiega ka harjutusi – näiteks pani laval ringi kõndima, et harjuksime tajuma ruumi enda ümber. Kuna tal oli algusest peale idee koorilauljaid ka näitlejatena kasutada, siis kujundas ta mitmeid stsene n-õ käigu pealt.»

Annika Lõhmus jätkab: «Kuna McBurney on ise nii tihedalt filmiga seotud, kujunesid mingid stsened täitsa filmilikuks ja minu meelest andis see lavastusele palju juurde. Sellele aitas kaasa ka live-filmimine, kus tegevuse keskel üles võetud võtted ilmusid reaaliajaks ekraanile. Üks kujundeid lavastuses on üks ja sellega seoses oli üks episood, millele töötamine mulle väga meelde jäi. See oli moment, mil naispeategelane Marie murdub, otsustab teda võrgutava trummimajoriga kaasa minna ja Wozzeckile truudust murda. Mees võtab tal käest kinni ja

hakkab teda uksest läbi tõmbama. McBurney sättis koos Marie osatäitja Malin Byströmiga väga kaua täpset kohta ja hetke, mille videokunstnik saaks kaamerasse püüda. Tulemus toob kananaha ihule. Efektselt on lahendatud ka ooperi lõpp, kus nii tagant kui külgedelt hakkavad seinad lava esiserva kokku nihkuma, et inimene jääb nagu kasti – jube, klaustrofobne tunne, aga väga mõjuv.»

Töökogemusest Sir Simon Rattle'iga meenutab Annika Lõhmus: «Ta on äärmiselt soe ja loomulik inimene, kes suhtleb kõigiga võrdsetel alustel. Mulle meeldis väga ka tema huumorisoon. Kui muusikalises proovis oli näha, et kõik juba õnnestub, ja pole mõtet teha proovi lihtsalt proovi tegemise pärast, langetas ta taktikepi ja ütles muhedalt: «Noh, on vist aeg minna rose'd jooma!» Kokkuvõttes on kogu produktioon olnud meile nagu meistriklass.»

Meis kõigis on midagi Wozzeckist

Kõnelesin ooperi tööprotsessist ka Sir Simon Rattle'i assistendi, noore Ameerika dirigendi Levi Hammeriga. Ta astub ise laval üles ka grupitseenes, rühma sees dirigeerides koori ja kõrtsimuusikuid mängivaid Londoni sümfooniaorkestri liikmeid ning mängib ka ise klaverit. Ta mainib, et just «Wozzeck» on üks tema lemmikoopereid ja olla siin sellise dirigendi nagu Sir Simon Rattle'i assistent, on tohutu võimalus õppida.

Eesti Filharmoonia Kammerkoori kohta on tal hulganisti häid sõnu: «Tean muidugi, et Eestis on kõrge koorikultuur. Just see fakt, et Eesti Filharmoonia Kammerkoor on kontsertkoor, mitte ooperikoor, loob suure erinevuse. Eesti Filharmoonia Kammerkoor toob siia oma erilise sulanduva tooni.»

Avaldan arvamust, et «Wozzeck» on oma teemapüstituse ja olemuse poolest väga ühenduses meie ajaga, eriti mõeldes sõjale Ukrainas, kus inimsuse kulssid langevad ja väike inimene on abitum kui kunagi varem. Levi Hammer ütleb: «Tõepoolest, meis kõigis on midagi Wozzeckist. Mulle meenutab Wozzeck teist kuulsat ooperikuju – Porgy George Gershwin'i ooperist «Porgy ja Bess», kus mustanahaline Porgy on samuti rõhutute ja kiusatute hulgas. Kuid mind väga liigutab ja paneb mõtlema sinu paralleel Ukraina sõjaga. «Wozzeck» räägib inimestega mitmel viisil.»

rõhuvat raskust ja haisvat hirmu, ent teisalt kippus tegelasi valdama meeletu hulljulgus ja hoolimatus, mis mõne tegelase puhul mõjus naiivselt ning jättis mulje, nagu poleks ilmas ühtki muret, sealhulgas ka silmapiiiril terendavat surma.

See muutis lavastuse liialt mänguliseks, kohati suisa asjatult, ning selles oli peaaegu liikult süüdi uljas ja kelmikas näitlejatöö, mis lavastuse esimeses pooles mõjus veenvalt, kuid hiljem juba pingutatult ja kohatult.

On muidugi asjatu võrrelda romaani ennast lavastusega, ent pidev hirm oli domineeriv ja läbiv joon ka romaanis, samal ajal kui lavastuses vindus hirm kauem ning jõudis haripunkti alles teise vaatuse esimeses kolmandikus, kui midagi muud peale hirmu enam polnud.

Samas ei peitugi Vahur Kelleri «Ja ei jäänud teda ka» tugevus mitte nii väga asukohas ja näitlejatöös, ehkki needki mängivad lavastuse õnnestumises olulist rolli, vaid sünges ja gootilikus stiilis, ärevas sünguses ja varjude mängus rahutust tekitavas atmosfääris. Kui Christie

ise ka lavastust mingil põhjusel nautinud poleks, ehkki ma näen üsna vähe põhjust, miks see nii pidanuks olema, siis «Ja ei jäänud teda ka» kõnetanuks daami juba ainuüksi seetõttu, kui võrd stiilselt see lahendatud oli.

Visuaalselt tõeliseks gootimüinasjutuks ning röömutuks palaganiks kujunenud näitemängu puudujaagid ilmesid pigem selles, kuidas jäid kasutamata dramaatilised elemendid, mis end põhimõtteliselt ise kirja panid ning seepärast vaid ettemängu ootasid.

Ühest küljest andis valjult vastu katlamaja kiviseinu kaikuva kohtuotsus aimu, et olemas on nii tehnilised vahendid kui ka idee, ent teisalt jäi hulk tehnoloogilisi ja dramaatilisi efekte siiski kasutamata, millest oli äraütlema kahju.

Võimalusi ometigi oli, eriti mis puudutas sõdurpoisse, keda nägid lähemalt vaid esimeses ridades istujad. Niigi süngest meeleolu saanuks veelgi võimendada, kui lisaks Liis Haabi sõnadele oleks vaataja saanud ka ise sõdurpoiste purunemises või kadumises veenduda.

Poliitiline aktivist ja ärimees Bill Browder.

FOTO: TOLGA AKMEN

Maffiariigi poolt jälitatu eluohtlikud seiklused Euroopas ja Ameerikas

AIMAR ALTOSAAR
toimetaja

ARVUSTUS

«ARESTIMISKÄSK. Lugu rahapesust, mõrvast ja Vladimir Putini vihast»

Bill Browder

Tõlkinud Matti Piirimaa
Sinisukk 2022 407 lk

Bill Browderi raamat «Arestimiskäsk» kirjeldab ameerika-briti äriimehe aastatepikkust võitlust vene rahapesijate, mõrvavite ja korrumpeerunud ametnikega – ühesõnaga Venemaa riigivõimu tippude ja nende lähedaste isikutega.

Bill Browder on üle tosina aasta pühendanud oma advokaadi Sergei Magnitski nime põlistamisele, kes mõrvati Moskvas vanglas võimude korraldusel. Tema algatatud Magnitski nimekirja oli raamatu kirjutamise ajaks 2021. aastal saanud seaduse jõu juba 34 riigis. Selles nimekirjas on mitte ainult Venemaa korrumpeerunud ja isikuvastastes kuritegudes süüdistatavad ametnikud ja organisatsioonid, vaid ka teiste riikide samasugused isikud.

Poolteist aastat kestnud hävitussõda Ukraina vastu on veenvalt näidanud, kui õigus on olnud Browderil ja paljudel teistel, kes on hoiatanud maailma Venemaal ähvardava ohu eest. «Arestimiskäsk» näitab veenvalt, et see riik polegi nagu päris riik, kus on mingi õigussüsteem, võim teostavad ja vastastikku kontrollivad avalikud institutsioonid, vaid maailma suurim kurjategijate kamp, kes valitseb suurima loodusressurssidega riiki paudunud kurjategijate reeglite järgi. See ongi võimalik vaid Venemaal, kus eksisteerib selline inimrühm, keda nimetatakse seaduslikeks varasteks, kelle meetodiks on teisi vargaid juhtida ja elanikkonda hirmutada «mõistete abil» – po pomjatijam.

Browder kirjeldab oma lapsepõlve Chicagos, kus kodu ja tänava mõjul arenes tal välja tarvnevad õiglustunne ning kuidas ta jõudis osalemiseni noorpolitseinike patrullides. Hiljem äriimehe ja investorina Venemaal tegutsedes nägi ta lähedalt, kuidas Vladimir Putin, selle asemel, et pärast võimule saamist hakata juba 1990ndatel lokanud korruptsiooni ja oligarhide võimu kärpima, korrumpeerus ise totaalset, mis võis-ki tegelikult olla rahaahne endise

kagebeelase eesmärk. Kui sügavale on Venemaa poliitiline eliit langenud, muutudes sisuliselt maffiaorganisatsiooniks, mõistis Browder siis, kui oli ise sunnitud käima Venemaa võimudega kohut ning põgenema Vene riigi arreteerimiskäskude eest.

1996. aastal asutas ta Venemaal varahaldusfirma Hermitage Capital Management, püüdes oma tegevusega ka vastu hakata lokkavale ametnike korruptsioonile ja oligarhide seadusvastasele rikkastumisele. Juristide abil püüdis ta oma klientidelt pettusega ära võetud raha tagasi saada, uurides, mil viisil raha varastati ja kuidas vargad selle oma taskusse panid. Browderi juhitud fond avalikustas maailmale suurimad vargad ja pettused, muutudes lääne investortele usaldusväärseks partneriks. Kuid Putinile see tegevus ei meeldinud ning 2005. aastal kuulutati Browder ohuks rahvuslikule julgeolekule ja saadeti maalt välja.

Browderi fakti- ja sündmustihe raamat on väga hästi kirjutatud, tõlgitud ja toimetatud, ning aitab mõista, mis maa see on, mis Peipsi järve taga laiu.

Fond likvideeris oma deposiidid, maksis kõik maksud ning lõpetas tegevuse. Kuid siis tungisid siseministeeriumi ohvitserid tema büroodesse ning konfiskeerisid kõik varahaldusfirmade omandiõigust kinnitavad dokumendid. Kuigi nende arveldusarved olid tühjad, palkas Hermitage oma töötajate õiguste kaitseks ikkagi advokaadid. Need tegid vapustava avastuse, kui selgus, et konfiskeeritud firmad olid petnud riigilt välja 230 miljonit dollarit. Advokaat Sergei Magnitski, kes avastuse tegi, seadis end aga sellega kohe tulejoonele, ning võimud süüdistasid hoopis teda ja Browderit selle summa varastamises. Kuna Magnitski oli meeskonnanast ainus, kes jäi Venemaale, saadi ta kätte ja vangistati. Temaervis halvenes seal järsult, kuid ka mitteravimisega piinates ei saadud temalt Butörka vanglas kätte soovitud ülestunnistust, ning mässupolitseinikud peksid ta lõpuks kumminuiadega surnuks.

Browder otsustas selle peale jätta oma elus kõik muu ja pühendada kõik ressursid ja aja sellele, et teda kaitsnud advokaadi surmas süüdi olevad inimesed

saaksid karistatud või vähemalt rahvusvaheliselt sanktsioonide alla pandud. Kuidas ta on alates 2008. aastast suutnud paljude riikide seaduseandjaid viia Magnitski seaduse vastuvõtmiseni, raamat ka kõneleb. Aga veel rohkem sellest, kuidas Venemaa võimud on teda kõigi vahenditega jälitanud, sealjuures kasutades nii Interpoli kui ka Ameerika kohtusüsteemi eripärasid.

Raamatus on märkimisväärsed episoodid rahapesust Taani ja Rootsi pankade Eesti filiaalides, mille kaudu käis läbi 220 miljardit dollarit varastatud raha. Need pangad pole Euroopa mastaabis kuigi suured ning Browderi hinnangul võib kogu summa, mida Putin ja tema meeskond on Venemaal varjatult välja viinud, ületada triljonit dollarit. Sellega võib-ki tema arvates ka seletada, miks Vene võimud teda erakordse viadusega jälitavad, miks on Venemaal tapetud kõik need, kes olid «kehadeks» variettevõtetes, mis seoti temalt konfiskeeritud fondi ettevõtetega ja mille kaudu raha välja skeemitati.

Eesti lugejale teeb raamatu põnevaks Vene advokaat Natalja Vesselnitskaja nimi, kes on olnud Ameerikas Browderi jälitamise peamisi korraldajaid. Kaitstes Browderi paljastatud rahapesufirmat Prevezoni, palkas Vesselnitskaja teiste hulgas Louis Freeh'i, sama mehe, kes oli seejärel ka Eesti valitsuse teenistuses, et paljastada pankade rahapesu! Kõikjale jõudev venelanna pidas läbirääkimisi ka Donald Trumpi pojaga, lubades presidendikampaania ajal hankida Hillary Clintonit kompromiteerivad materjalid. Raamatus on antud ülevaade Putini katsetest mõjutada Ameerika presidenti tühistama Magnitski nimekirja seadus ning tema nõudmisest anda Bill Browder üle Venemaa võimudele.

Nagu heas kriminullis, on Browderi loos hulk põnevaid pöörakuid, jälitamist ja keerulisi kohtuprotsesse, milleks venelased olid palganud südametunustuspuudega ameerika tippadvokaate ning kus peategelase pääsemine tuleb väga napilt ja viimasel hetkel. Olukorra absurdset draamatilisust iseloomustab lõik, kus Washingtonis, Kongressi hoones pärast Kongressi komisjoni ees esinemist pidi Browder tagauste kaudu pagema, et mitte sattuda Vene riigiteleviiooni reporterite ja kaamerate haardesse, kes valitsuse ülesandel püüdisid Vene rahapesu paljastajat võltssüüdistustega kompromiteerida.

Browderi fakti- ja sündmustihe raamat on väga hästi kirjutatud, tõlgitud ja toimetatud ning aitab mõista, mis maa see on, mis Peipsi järve taga laiu.

siis «Ja ei jäänud teda ka» fookuses on
FOTO: KELLERTEATER

Selles mõttes on «Ja ei jäänud teda ka» justkui kassi-hiire mäng, kus kainet mõistust ajab taga surmahirm, mis ähvardab võidujooksust võitjana väljuda ka siis, kui kui kaine mõistus peale jääb.

Mõneti kutsub see teatrivaatajates esile teatava dissonantsi: ühest küljest on katlamaja täis